

Tuire Ranta-Meyer

Enzio Forsblom tutkimuksen kohteena

FT, MuM, dosentti Tuire Ranta-Meyer (tuire.ranta-meyer@metropolia.fi) on Erkki Melartin -tutkija, joka kirjoittaa parhaillaan elämäkertaa kohdehenkilöstään. Hän vastaa päätyönään Metropoliaassa yhteistyöstä ja varainhankinnasta.

DOI: 10.51816/musiikki.121967

Enzio Forsblom tutkimuksen kohteena

Tuire Ranta-Meyer

.....

Peter Peitsalo (toim.). 2022.

1800-luku saa mennä, Bach saa tulla.

Näkökulmia urkuri ja musiikintutkija Enzio Forsblomin toimintaan.

Sibelius-Akatemian julkaisuja 21.

Sibelius-Akatemian kirkkomusiikin ja urkujen aineryhmä järjesti Enzio Forsblomin, Suomen urkutaiteen yhden voimahahmon syntymän 100-vuotisjuhlasymposiumin vuonna 2020. Esitelmistä on koottu Peter Peitsalon toimittama julkaisu, jossa tarkastellaan kohdehenkilön merkittävää roolia J. S. Bachin urkumusiikin esityskäytäntöjen tutkijana, levyttävänä urkutaiteilijana, yhdistysten aktiivijäsenenä ja puheenjohtajana sekä urkujen suunnittelijana. Oman mausteensa artikkelikokoelmaan tuovat tekstit, joissa jäsenetään Forsblomin toimintaa kaunokirjallisuuden ja julkisten radioesitelmien parissa. Tärkeän aspektin ja jatkokeskustelun aiheen julkaisussa avaa artikkeli, jossa pohditaan Forsblomia ideologina, poliitikkona ja vallankäyttäjänä.

Kyse ei kuitenkaan ole Forsblomin kohdalla ensimmäisestä juhlaulkaisusta. 42 vuotta sitten, vuonna 1980 ilmestyi hänen 60-vuotispäivänsä kunniaksi juhlakirja *Pro organo pleno* (toim. Seppo Murto ja Markku Heikinheimo). Tämä aiempi julkaisu sisälsi laajan ja edelleen sekä hyvin kiin-

toisan että painoarvoltaan merkittävän kattauksen suomalaisen urkumusiikin kehitysvaiheita, Bachin urkuteosten tulkintaongelmia, ranskalaisia tyylikysymyksiä, pohjoismaista urkutaidetta, virityksen ja kromatiikan tematiikkaa sekä soitinrakennusta. Noin kahdestakymmenestä erillisestä artikkelista suoranaisesti vain kaksi käsitteli päiväsankarin taidetta ja toimintaa. Kirjoittajakunta oli tuolloin, Forsblomin omana elinaikana, hyvin edustava otos niin kotimaisia kuin kansainvälisiä asiantuntijoita.

Nyt ilmestyneen julkaisun tavoitteena on ollut kohdistaa huomio nimellisesti Forsblomiin itseensä, asettaa hänet historialliseen kontekstiin, tutkia mihin hänen auktoriteettiasemansa perustui, miten aikalaiset hänet kokivat ja mikä oli hänen perintönsä suomalaiselle urkutaiteelle. Kirjassa on kaksi osaa: tutkimukselliset artikkelit sekä esseetyyppiset katsaukset tai muistitietoon perustuvat subjektiivisemmat tarkastelut. Johdannon kirjoittajan Peter Peitsalon mukaan Forsblom vaikuttaa tiedostaneen sen, että hänen toimintansa ja sitä valottavat asiakirjat nousisivat jossain vaiheessa tulevaisuutta tutkimuksen kohteeksi. Sibelius-Akatemian hallussa olevaan laajaan arkistoonsa hän on nimittäin liittänyt sisällysluetteloita ja kommentteja eri dokumenttien lukijoille.

Sekä Peitsalo johdannossaan että Markku Heikinheimo katsauksessaan tuovat esille Åbo Akademiassa vuonna 1957 väitelleen Forsblomin vielä nykypäivänäkin vaikuttavaa vahvaa näkemystä siitä, että muusikkokoulutuksessa tietopuolinen ja taiteellinen kasvu kulkevat yhdessä rinta rinnan. Forsblom oli vakuuttunut siitä, että niiden molempien kehittymisen ja keskinäinen vuorovaikutus koulutuksessa pohjustavat jatko-opintoja, jotka puolestaan ohjaavat kohti itsenäisiä omia ratkaisuja taiteellisessa ilmaisussa. ”Forsblomin antama esikuva ja näkemys koulutusmallista ovat vaikuttaneet siihen, että merkittävä osa maamme nuoremman polven konsertoivista urkureista ja urkopedagogeista on suorittanut Sibelius-Akatemian taiteellisen jatkotutkimuksen”, Peitsalo muistuttaa (s. 12–13). Heikinheimo puolestaan kuvaa sitä, kuinka Forsblom yritti 1980-luvun tutkinnonuudistuksen yhteydessä toimia sen hyväksi, että myös solististen aineiden ylimpien viranhaltijoiden kelpoisuusvaatimuksissa olisi edes pieni osio tieteellisyyttä. Tässä asiassa hänen tahtonsa ei toteutunut, mutta Heikinheimon sanoin ”sodan hän voitti pitkällä tähtäimellä, sillä tänä päivänähän jo melkein kaikki uudet lehtoritkin alkavat olla musiikkiopiston koulimia tohtoreita, jotka selviävät myös kirjallisella saralla” (s. 106). Jos Forsblom sattuisi pilven reunalta tarkkailemaan nykypäivän menoa Taideyliopiston kirkkomusiikin ja urkureiden koulutuksessa, hän voisi hyvästä syystä antaa itselleen symbolisen suuren prenikan tästä saavutuksesta. Eivät ainoastaan taiteelliset meriitit, vaan niiden rinnalla tai

jopa yläpuolella innostaminen, mallin antaminen ja johdonmukainen työ koulutuksen suunnan visioimisessa ja toteuttamisessa ovat hatunnoston – ja juhlakirjan – arvoisia.

Nyt ilmestyneen symposiumjulkaisun painavaa antia on Matti Huttusen artikkeli Forsblomista musiikintutkijana. Huttunen tarkastelee historiallis-kriittisellä otteella tämän kahta monografiaa, Bachin tulkintakysymyksiin liittyvän väitöskirjaa (1957) ja miltei kolmekymmentä vuotta myöhemmin 1985 ilmestynyttä, Bachin urkuteosten affekti-ilmaisuuun liittyvää kirjaa *Mimesis* aikakauden yleisten ideoiden, vakaumusten ja menta-liteettien näkökulmasta. Kokonaisuutta hän kuitenkin täydentää lukuisilla muilla tämän kirjoittajan teksteillä aina varhaisesta pro gradu -työstä (1947) vuonna 1990 ilmestyneeseen esseekokoelmaan *Panin huilu*, jossa on kirjoituksia eri vuosikymmeniltä. Huttusen mukaan juuri väitöskirja oli suomalaista musiikintutkimusta uudistavaa ja esimerkiksi Forsblomin Bach-tuntemus hyvin vakuuttavaa. Forsblomin kaksi monografiaa tunnetaan edelleen urkurien keskuudessa ja hänen vahva myöhempi suuntautumisensa musiikilliseen retoriikkaan näkyy siinä, että maassamme aiheutta on tutkittu hänen jälkeensäkin (s. 34). Myös Markku Heikinheimo (s. 105) antaa symposiumjulkaisussa tunnustusta ”suurenmoiselle *Mimesis*-kirjalle” pitäen sitä Forsblomin pitkän uran yhtenä huipentumana.

Ville Urponen on analysoinut kunnioittavalla, mutta onneksi tarpeellisen kriittisellä otteella tämän levytysrintamallakin aktiivisen ja tuotteliaan urkutaiteilijan äänilevyjä. Urponen on havainnut tiettyä epäjohdonmukaisuutta levytysten ja musiikillista retoriikkaa koskevien kirjoitusten välillä. Levytyksissä ideat tulevat esiin jonkinlaisella viiveellä. Kun Forsblom itse kirjoitti levyjen esittelytekstitkin, niistä voi nähdä Forsblomin pyrkimyksen puhutella urkujen kirkollisista yhteyksistä vieraantuneita kuuntelijoita pikemminkin kaunokirjallisella tai runollisen kuvailevalla ilmaisulla. Kirjoittajan ja taiteilijan näkemyksen mukaan ”jokainen voi kuunnella omalla tavallaan ja antaa ajatustensa liittää täysin omalla tavallaan.” (S. 48.) Urposen artikkelin kohdalla hieman ihmetystä aiheuttaa se, ettei lähteenä ole käytetty ainakaan lähdeluettelon mukaan *Pro organo pleno* -kirjaan sisällynyttä Markku Heikinheimon artikkelia ”Kolmekymmentä vuotta Bachin urkuteosten tulkintaa”, jossa nimenomaan on haastateltu Forsblomia ja jossa käsitellään myös taiteilijakehitystä *Die Kunst der Fugen* ensiesityksestä sen levytykseen sekä *Bach to You* -levyisarjaa. Näkökulmat eivät toki ole päällekkäisiä, mutta muistitietoa olisi kiinnostava tarkastella osana levytysten syntyhistoriaa ja arviointia.

Peitsalo sanoo julkaisun johdannossa, ettei kirjan *1800-luku saa mennä*, *Bach saa tulla* tarkoituksena ole pönkittää vanhentunutta suurmie-

sajattelua (s. 11). Ehkäpä tarkoituksen ja toteutumisen suhdetta olisi julkaisussa voinut vielä tarkemmin pohtia. Yksikään julkaisun musiikkiin liittyvistä kirjoittajista ei ole nainen, ja julkaisun ainoalle naispuoliselle tutkijalle on annettu rooli Forsblomin kaunokirjallisten teosten arvioijana. Forsblom ei ilmeisesti harrastanut ristipistotöitä tai reikäommelten tekoa kirjaimista B-A-C-H, sillä varmaan tuokin aihe olisi julkaisussa muuten luontevasti langennut tutkijalle, joka ei sukupuoleltaan ole mies. Liisa Steinbyn artikkeli sinänsä valottaa kiinnostavasti ristiriitaa Forsblomin kirjoittamien romaanien sanojen ja niissä taustalla silti piilevän taiteilijaneromyytin välillä. Romaanin naiskuvaa Steinby ei jäsennä, mutta tuo esiin kuitenkin päähenkilöt, Guidon ja Magnuksen, intellektuaalisuuden ja syvämiellettisyyden perikuvina, mutta mainitsee sivuhenkilön, taloudenhoitaja rouva Asplundin kuvatuksi ”murretta puhuvana, rahvaanomaisena ja tangoa parhaana musiikkina pitävänä” (s. 63).

Julkaisun artikkeleiden kirjoittajista Markku Heikinheimo on rohjentunut käsitellä kohdettaan myös inhimillisine puutteineen ja pikkumaisuuksineen, ja siksi juuri tuo katsaus ”Enzio Forsblom – urkutaiteen ideologi ja poliitikko” on erityisen kiinnostava. Heikinheimon tavasta kirjoittaa on paljon opittavaa, muiden muassa se, miten hän tulkitsee Forsblomin kompleksisen kirkkosuhteen olleen seurausta taidemusiikin nokkimisjärjestyksestä, jossa sodanjälkeisessä Suomessa urkumusiikki ei noussut kovin korkealle (s. 103–104). Heikinheimo myös tunnistaa Forsblomin aseman ja mahdollisuudet vallankäyttäjänä. Yksi Forsblomin sloganeista Heikinheimon mukaan oli, ettei hän ”tavoittele minkäänlaista valtaa”. ”Ei tarvitse olla kummoinenkaan keittiöpsykologi ymmärtääkseen, että ihminen, jolle valta ei oikeasti merkitse mitään, ei päästä suustaan moisia latteuksia”, Heikinheimo viisaasti toteaa (s. 104).

Symposiumjulkaisu on kaiken kaikkiaan erinomainen johdattelija siihen, että lukijassa herää halu tietää lisää urkujensoiton professori, urkutaiteilija, tutkija ja kirjailija Forsblomista. Kirjan pohjalta nousee uusia tutkimuskysymyksiä, joita olisi jatkossa syytä katsoa pintaa syvemältä. Vastaaviin juhla-kirjoihin voisi myös sisällyttää tiivistelmiä ja päivityksiä joistain alan aiemmista keskeisistä artikkeleista, jollaisena esimerkiksi voisi pitää Erkki Tuppuraisen ”Suomen urkutaiteen kehitysvaiheita” aiemmin mainitussa kirjassa *Pro organo pleno*. Ja vaikka tämän kirja-arvion kirjoittajalla on 1980-luvulla ollut suuri etuoikeus osallistua Bach-asiantuntija Antti Takalan koko lukuvuoden kestäväälle loistavalle luentosarjalle Bachin retoriikasta ja barokin affektiopista, niin vähintäänkin lyhyt selvitys alaviitteessä näistä musiikillisista käsitteistä olisi ollut mieluinen kokemus. Nykypäivän lukijat urkupiirien ja Bach-soiton ulkopuolella ei-

vät heti oivalla, mistä affektiopissa tai retorisesta ilmaisusta musiikissa on kyse ja millaiseen historialliseen taustaan ne kytkeytyvät. Ja jos naisia olisi haluttu julkaisun kirjoittajiksi, esimerkiksi Elina Packalénilta olisi voinut pyytää johdatustekstiä jäljittelevyyden aihepiiriin. Viime vuonnahan ilmestyi hänen kompakti kirjansa *Musiikin mimeettisyydestä. Jäljittelevän musiikin lyhyt historia*.

Lähteet

Forsblom, Enzo. 1994 [1985]. *Mimesis. Bachin urkuteosten affekti-ilmaisua etsimässä*. Kirkkomusiikin osaston julkaisusarja 7, Sibelius-Akatemia. Tark 20.9.2022. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-329-173-7>

Heikinheimo, Markku. 1980. "Kolmekymmentä vuotta Bachin urkuteosten tulkin-
taa". Teoksessa Seppo Murto ja Markku Heikinheimo (toim.): *Pro Organo Pleno. Juhla-
kirja 14.3.1980 Enzo Forsblomille*. Sibelius-Akatemian julkaisusarja A nro 2. Helsinki:
Sibelius-Akatemia ja Organum-seura ry, 84–98.

Murto, Seppo ja Markku Heikinheimo. 1980. *Pro Organo Pleno. Juhlakirja 14.3.1980
Enzo Forsblomille*. Sibelius-Akatemian julkaisusarja A nro 2. Helsinki: Sibelius-Akatemia
ja Organum-seura ry.

Packalén, Elina. 2021. *Musiikin mimeettisyydestä. Jäljittelevän musiikin lyhyt historia*.
Basam Books.

Tuppurainen, Erkki. 1980. "Suomen urkutaiteen kehitysvaiheita. Teoksessa Sep-
po Murto ja Markku Heikinheimo (toim.): *Pro Organo Pleno. Juhlakirja 14.3.1980 Enzo
Forsblomille*. Sibelius-Akatemian julkaisusarja A nro 2. Helsinki: Sibelius-Akatemia ja
Organum-seura ry, 10–42.